

*Фляжнікова Я. В.,
аспірант кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ НОВІТНЬОГО ЧАСУ

Анотація. У статті досліджено основні етапи історіографії правового регулювання правил адвокатської етики новітнього часу. Розкрито характерні риси правил адвокатської етики в Україні, виявлено недоліки щодо процедури їх прийняття. Сформовано правові й практичні висновки та пропозиції, спрямовані на вдосконалення правової регламентації етичних правил у професії адвоката.

Ключові слова: адвокат, історіографія, правове регулювання, правила адвокатської етики, новітній час.

Постановка проблеми. В умовах судової реформи України правовий статус адвоката потребує особливої уваги, а його професійна етика є важливим проявом розвинутого демократичного суспільства. Безсумнівною цінністю держави визнається людське життя та найважливіші його ідеали, закріплені на конституційному рівні. Право на отримання професійної правничої допомоги належить кожному в будь-якій цивілізованій спільноті. Таке право закріплене в низці міжнародних нормативно-правових актів, зокрема в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права та інших міжнародних документах.

Беззаперечно, адвокат у суспільстві має займати високоморальну позицію, а дотримання деонтологічних норм у своїй діяльності є одним із головних його обов'язків. На жаль, стає очевидним, що в умовах сьогодення правова культура не є досконалою. Інколи трапляється так, що юристи нехтують етичними правилами, зневажаючи не тільки оточуючих, а й обрану професію (зокрема й адвоката). Дуже важливо правозахисникам, виконуючи свої професійні обов'язки, дотримуватись не тільки приписів закону, а й виформувати свідоме уявлення етичних стандартів поведінки.

Відомо, що діючі Правила адвокатської етики (далі – ПАЕ) перебувають у процесі трансформації до всіх без виключення реформ, які відбуваються сьогодні. Формування етичних правил у професії адвоката – доволі складний епохальний процес.

У новітню історичну епоху з'явилася значна кількість наукових праць, які є не тільки відгуком на потребу формування високо моральної та професійної спільноти адвокатів, але й спробою осмислення історико-правових цінностей особистості адвоката та його діяльності, історичної наступності в розвитку цього суспільного інституту, актуалізації історико-правового досвіду для розв'язання сучасних проблем, пов'язаних із діяльністю адвоката.

Останнім часом окремі аспекти розвитку етичних правил у професії адвоката досліджували такі науковці, як Н.М. Бакаянова, Т.В. Варфоломєєва, О.Л. Жуковська, Й.Л. Бронз, Д.В. Кухнюк, О.Д. Святоцький, О.Г. Яновська та інші. Проте розгляд даної проблематики потребує подальшого вивчення та опрацювання. Історіографія правового регулювання ПАЕ новітнього часу в Україні сьогодні залишається актуальною, оскільки

спрямована на формулювання положень, які є новим поштовхом для подальшого наукового пошуку.

Мета статті полягає в дослідженні історіографії правового регулювання правил адвокатської етики новітнього часу, виявленні правових особливостей правил адвокатської етики, формулюванні практичних висновків й пропозицій щодо процедури прийняття нових ПАЕ.

Виклад основного матеріалу дослідження. В пострадянській історіографії відбуваються серйозні дискусії як щодо хронології та періодизації новітньої історії, так і щодо слухності вживання самого терміна. Більшість науковців дотримуються позиції, що новітнім вважається час, який пам'ятається за роки середньостатистичного життя людини [7, с. 142].

Прийняття в грудні 1948 р. Загальної декларації прав людини поклато початок проведенню міжнародних форумів, присвячених діяльності суддів, адвокатів і працівників, що здійснюють охорону прав людини. Міжнародним співтовариством були розроблені та прийняті десятки документів, метою яких є впровадження в законодавство країн-учасниць деонтологічних принципів у роботі судових і правоохоронних органів. Безсумнівно, що ця робота троху активізувалася після створення Міжнародної асоціації юристів (ІВА), яка є міжнародною професійною організацією юристів, що була заснована в Лондоні у 1947 році для надання допомоги глобальній юридичній спільноті.

Звичайно, що процес зародження і становлення юридичної етики як загальновизнаного і неодмінного фактора повноцінної правової діяльності, що гарантує надійний захист прав людини, як самостійної наукової галузі і навчальної дисципліни відбувався в різних державах по-різному.

На прикладі Франції, від давніх часів до сьогодення, ми бачимо, що багатовіковий практичний досвід адвокатури, а також її звичаї та традиції сформували спільну для всієї міжнародної юридичної спільноти модель юриста (адвоката, правника) [6, с. 32]. Про це свідчить збірник традицій французької адвокатури, який був написаний у XIX столітті видатним юристом М. Молло. У праці «Правила адвокатської професії у Франції» були сформовані професійні та особистісні вимоги, яким повинен відповідати адвокат.

Фундаментом для розвитку етичних принципів на міжнародному рівні стала проголошена Організацією Об'єднаних Націй і закріплена в її Статуті «воля» до створення умов, за яких може дотримуватися «справедливість». Саме справедливість була і залишається одним із головних деонтологічних принципів юридичної діяльності.

Однією з найважливіших подій міжнародного характеру, що засвідчила загальне розуміння і визнання етичних факторів у діяльності юристів, стало прийняття Деонтологічного кодексу (Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства) на пленарному засіданні дванадцяти делегацій

Європейського співтовариства в жовтні 1988 р. у Страсбурзі [8, с. 16]. Суть цього міжнародного документа полягає у встановленні та визнанні як обов'язкової міри – дотримання правил здійснення адвокатської діяльності адвокатами Європейського співтовариства.

Варго акцентувати, що в нашій країні ПАЕ мають за мету уніфікувати та закріпити традиції й досвід української адвокатури щодо норм адвокатської етики, а також загальнообов'язаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві.

Історія становлення етичних правил у професії адвоката в Україні на більш формальному рівні знайшла своє відображення у Статуті установчого з'їзду Спілки адвокатів України (далі – САУ) 29 вересня 1990 р. У завданнях цього Статуту були викладені положення, які передбачали розроблення та поширення норм адвокатської етики.

Безпосередні учасники процесу прийняття перших ПАЕ в Україні, О.Л. Жуковська й Т.В. Варфоломеєва, зазначають, що розроблення і впровадження Кодексу (Правил) адвокатської етики від початку були одною з важливих засад САУ, що знайшло відображення в її статуті. Поряд із великою роботою з удосконалення Закону України «Про адвокатуру» дев'яності роки були позначені іншим масштабним починанням САУ у сфері регулювання адвокатської діяльності, а саме розробленням ПАЕ. Ще на початку існування Спілки закріплення в єдиному консолідованому документі засадничих положень, що притаманні адвокатській професії і передавались від покоління до покоління адвокатів, розглядалось ініціаторами створення Спілки як одне з провідних завдань, що й знайшло відображення в її статуті, прийнятому на Установчому з'їзді [4, с. 1].

На засіданні правління САУ 11-12 січня 1991 р. Й.Л. Бронз ініціював розроблення кодексу деонтологічних норм адвокатської спільноти, а 14 червня 1994 р. під час чергового з'їзду спілки адвокатів України був взятий до уваги зарубіжний досвід для врегулювання етичної поведінки адвокатів України.

Відтак у 1995 р. на спеціальному засіданні Правління спілки адвокатів України було утворено робочу комісію з питань підготовки проекту Правил етики адвоката. Це були видатні адвокати, представники з різних міст України (В. Маслов, Т. Логойда, В. Міщенко, Й. Бронз, Л. Ізовітова та ін.). Під керівництвом віце-президента САУ О.Л. Жуковської робоча група Спілки провела величезну роботу з узагальнення зарубіжних актів щодо регулювання етичних правил адвоката та вітчизняних традицій, на основі яких був розроблений перший варіант проекту Правил адвокатської етики в Україні у 1995–1996 рр.

Наприкінці 1996 р. Правління САУ проект затвердило та надіслало для обговорення регіональним конференціям адвокатів, що відбулися до скликання З'їзду адвокатів України.

Протягом 1997–1998 рр. Проект був перевірений провідними фахівцями ЄС, Американською асоціацією адвокатів, Правничим товариством Англії та Уельсу та ін., де здобув гідну оцінку як нормативного акта, який закріпив у собі визнані на міжнародному рівні деонтологічні правила діяльності адвоката, які є невід'ємними в демократичному суспільстві.

У 1998 р. Правлінням САУ проект ПАЕ було передано ВККА України.

Першого жовтня 1999 р. ВККА у відповідності до Указу Президента «Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури» [1] затвердила ПАЕ, які були рекомендовані САУ.

Відповідно, ухвалення першого Кодексу (Правил) адвокатської етики відзначилося значним успіхом для української адвокатури, адже вони стали невід'ємним елементом світової демократичної спільноти. ПАЕ вмістили в собі важливі положення щодо врегулювання адвокатської діяльності з боку моральності в невизначених ситуаціях, закріпили принципові засади дисциплінарної відповідальності та й загалом стали суттєвим внеском для адвокатури України як професійної спільноти.

Наступна редакція ПАЕ, яка була прийнята 17 листопада 2012 року [2], була наслідком прийняття нового закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року. Постає необхідність провести їх відповідність.

Самі по собі ПАЕ від 17 листопада 2012 року є скороченою та дещо зміненою версією ПАЕ схвалених Вищою комісією адвокатури (далі – ВККА) при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 року (при наймі, вилучено 14 статей). Новий закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року.

9 червня 2017 року було прийнято нові ПАЕ. Однак процедура прийняття ПАЕ від 9 червня 2017 року стала наслідком непоодиноких обговорень й суперечок в адвокатській спільноті.

Так, громадська організація «Лабораторія законодавчих ініціатив» наголосила на необхідності оскаржити чинність діючих ПАЕ в Україні від 9 червня 2017 року та поверненні до ПАЕ в редакції від 17 листопада 2012 року.

До того ж, адвокат Д.М. Кухнюк відзначає, що під час прийняття нових правил адвокатської етики деякі зміни залишились поза увагою адвокатської спільноти та мала місце тривала затримка щодо оприлюднення тексту ПАЕ [5, с. 262].

Тому з недоліків прийняття ПАЕ виділяємо неврахування думки багатьох представників юридичної спільноти щодо запропонованих змін, значну затримку оприлюднення ПАЕ.

Однак внесення деяких змін до нової редакції ПАЕ від 9 червня 2017 року, як от врегулювання проблеми дотримання норм адвокатської етики під час спілкування адвокатів у соціальних мережах, є дійсно викликом сьогодення. Власне, доба незалежності надала й адвокатській діяльності нового життя, принісши нові течії та погляди, притаманні часу.

Досліджуючи позиції вчених, встановлюємо, що сучасним орієнтиром професійної етики поведінки адвоката є вимоги, сформовані у відповідні групи, зокрема: етичні вимоги, що містяться в нормах міжнародного права; закріплені в національному законодавстві; визначені в документах, що не мають нормативно-правового характеру; не є закріпленими в будь-якому офіційному документі.

Більше того, у процесі тривалого розвитку ПАЕ сформувались притаманні їм характерні риси, такі як:

1) правова регламентація – із часом прослідковується їх визначеність та конкретизація, адже саме в новітню історичну епоху відбувається перехід від далекого минулого (їх перших історичних витоків та поступових трансформацій) до сьогодення. З одного боку, дійсно стає легше вивчати сам текст правил, коли він уже з'явився й так чи інакше конкретизований. З іншого боку, все ж залишаються певні складнощі й перешкоди щодо прийняття дійсно зразкового документу, де були б втілені найвищі етичні стандарти;

2) зміст – спрямований на подолання кризових ситуацій, які виникають практично;

3) тісний взаємозв'язок – між самими ПАЕ та великою кількістю ситуацій, які виникають у житті адвоката;

4) найважливіший орієнтир сьогодення – високі етичні стандарти в діяльності адвоката, необхідні як для самої адвокатури, так і для окремої людини та й усього соціуму взагалі;

5) встановлена відповідальність за порушення ПАЕ під час найму має стримуючий ефект.

У ПАЕ, які діють в Україні, вимагається високий рівень професійної підготовки, фундаментальне знання чинного законодавства, практики його застосування, опанування тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, ораторського мистецтва, ефективність правової допомоги [3, ст., ст. 10, 32]. ПАЕ активно застосовуються КДКА, ВККА та судами України.

Однак доцільно зазначити, що чинний закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» належним чином не регламентує вищезгадані положення, а лише Присяга адвоката України покладає обов'язок на захисників додержуватись ПАЕ.

Висновки. Отже, на основі викладеного можна підкреслити, що в Україні єдиним корпоративним актом, що містить етичні норми діяльності адвокатів, є ПАЕ. Їх прийняття в Україні відзначилось значним успіхом для адвокатської спільноти.

Для того, щоб наступна редакція ПАЕ не викликала сумніву, процедура їх прийняття має бути відкритою, прозорою та легітимною, акцент необхідно зробити на строки. Не повинно бути надмірного затягування щодо оприлюднення тексту. Для подальших кроків щодо скасування, зміни, доповнень тексту ПАЕ необхідно враховувати думку якомога більшої кількості осіб.

Загалом, постійна динаміка та бурхливий розвиток подій під час реформації адвокатури є наслідком нових послідовних етапів прийняття ПАЕ, які поступово вже ввійшли в історію.

Тому історіографія правового регулювання правил адвокатської етики в Україні знайшла свій початок саме в період новітнього часу. Відтак очевидна й їх періодизація, до якої відносимо три основні етапи: 1) перша редакція ПАЕ була прийнята ВККА при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999 р.; 2) наступна – затверджена Установчим З'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 р.; 3) ПАЕ, затвердженні звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 р., які діють сьогодні. Втім, як бачимо, остання редакція ПАЕ є адекватним поштовхом до пошуку нових стандартів етичної поведінки адвоката.

Література:

1. Указ Президента «Про деякі заходи щодо підвищення рівня адвокатури» від 30.09.1999 р. № 1240/99. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1240/99> (дата звернення: 21.10.2018).
2. Правила адвокатської етики: затверджені Установчим З'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12> (дата звернення: 18.09.2018).
3. Правила адвокатської етики: затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#n4> (дата звернення: 21.10.2018).
4. Жуковська О.Л., Варфоломеева Т.В. Історія розробки перших правил адвокатської етики в Україні 05.12.2018 року. URL : [http://tomorrowlawyer.org/історія-розробки-правил-адвокатської-%20\(дата%20звернення:%2021.12.2018\)](http://tomorrowlawyer.org/історія-розробки-правил-адвокатської-%20(дата%20звернення:%2021.12.2018)).
5. Кухнюк Д.В. Нові правила адвокатської етики як джерело адвокатського самоврядування в Україні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : Матеріали Міжнародної наукової конференції (Чернівці, 26–27 жовтня 2017 р.). Чернівці, 2017. С. 260–263.
6. Святоцький О.Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 1994. 380 с.
7. Сич О.І., Мінаєв А.В. Новітня історія: зміст поняття та хронологічні межі (науковий семінар кафедри історії нового та новітнього часу, 9 жовтня 2012 р.). *Історична панорама* : Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія». Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. Вип. 15. С. 141–153.
8. Фіолевський Д.П. Підручник. Київ : Алерта, 2014 р. URL : [diplomvkarmane.org.ua/attachments/3625_Fiolevskiy_...ruchnik_2014\(1\).doc](http://diplomvkarmane.org.ua/attachments/3625_Fiolevskiy_...ruchnik_2014(1).doc) (дата звернення: 17.10.2018).

Фляжнікова Я. В. Історіографія правового регулювання правил адвокатської етики новітнього часу

Анотація. В статті досліджено основні етапи історіографії правового регулювання правил адвокатської етики новітнього часу. Раскрыты свойственные черты правил адвокатской этики в Украине, определены недостатки процедуры их принятия. Сформированы правовые и практические выводы и предложения, направленные на совершенствование правовой регламентации этических правил в профессии адвоката.

Ключевые слова: адвокат, історіографія, правовое регулювання, правила адвокатської етики, новітнє час.

Fliazhnikova Ya. Historiography of legal regulation of the rules of the advocate's ethics of the newest time

Summary. The article examines the main stages of the historiography of the legal regulation of the rules of attorney ethics of modern times. The characteristic features of the rules of lawyer ethics in Ukraine are disclosed and the shortcomings of the procedure for their adoption are identified. Legal and practical conclusions and proposals are formed, aimed at improving the legal regulation of ethical rules in the attorney profession.

Key words: attorney, historiography, legal regulation, rules of law ethics, newest time.